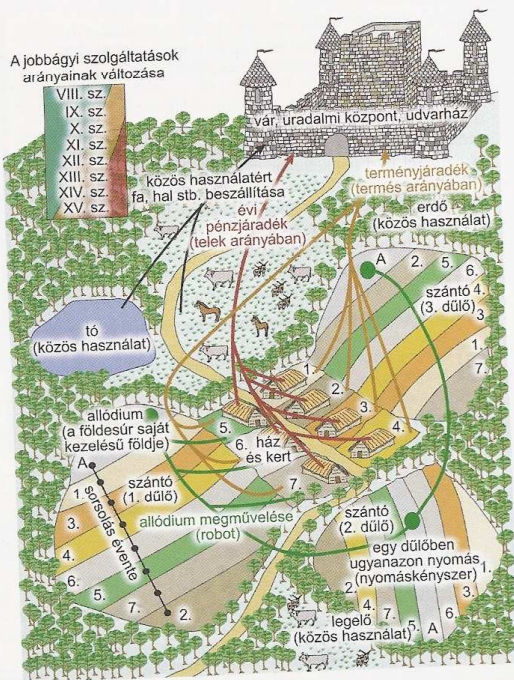

1. A nyomásos rendszer fejlődése

Értelmezze a szántó és az ugar fogalmát! Jellemezze a három ábrázolt földhasznosítási módszert! Mi a szerepe az őszi és a tavaszi vetés elkülönítésének? A földhasznosítás változásán kívül még milyen fejlődést mutat be az ábra?

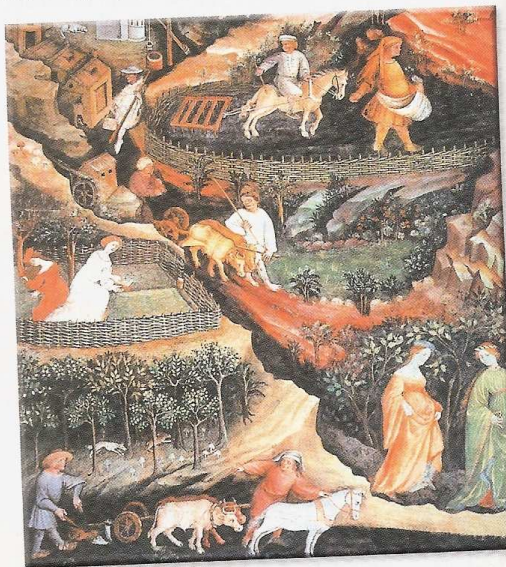
2. Az uradalom felépítése. A nagybirtok nem egybefüggő terület volt: a szántók szétszórtan helyezkedtek el

Mutassa be az ábra alapján a háromnyomásos rendszer működését! Gyűjtse össze a jobbágyi szolgáltatásokat, s mutassa be ezek változásait!

MEZŐGAZDASÁG A Nyugatrómai Birodalom bukása együtt járt a gazdasági szétesésével. Európában mindennaposá váltak az éhínségek és a belső háborúskodás. Elpusztultak a városok, visszaszorult az ártermelés. A Nyugat **önellátó nagybirtokokra** esett szét. A nagybirtok, amelyet **uradalomnak** nevezünk, az a terület, amelynek földjei a nagybirtokos **tulajdonában**, lakói (pl. a jobbágyok) a nagybirtokos **fennhatósága** alatt vannak. A földek egy részén a földesúr gazdálkodott (allodium vagy **majorság**), más részén a jobbágyok (jobbágytelkek).

A földeket talajváltó rendszerben, vagyis a kimerülésig művelték. 4-6 év után új földeket fogtak termőre. A földterületnek mindig csak egy kis részét használták ki, és ugyanazon földdarab művelésbe vételére kb. 10-30 évente került sor. Ezzel a módszerrel azonban csak alacsony hozamot tudtak elérni, ami kevés ember eltartását biztosította.

A VIII. századtól kezdődően Nyugat-Európában a jobb életfeltételek keresése, a nomádoktól átvett technikai újítások és a kolostorokban kibontakozó gazdálkodás nyomán a **termelési módszerek** és a **munkaeszközök** fejlődni kezdtek. A kialakuló **kétnyomásos gazdálkodás** keretében a termőföld felét bevetették, a másik felét pihentették, **ugar**nak hagyták. Az ugaron az állatállomány legelhetett, és trágájával megújította a föld termőerejét. A **háromnyomásos gazdálkodás**nál tovább csökkent az ugar, s már a terület kétharmadán vetettek (őszi, illetve tavaszi vetésű növényeket). Az egységek évente cserélődtek.

3. A középkori mezőgazdasági munkák ábrázolása (XV. század)

Keresse meg a képen a mezőgazdasági eszközöket! Milyen fogatolási módot lát a képen?

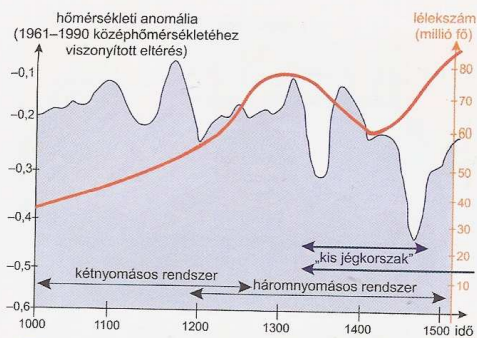
A föld ilyen arányú folyamatos kihasználása azonban a régi eszközökkel nem volt lehetséges. Döntő változást hozott a csoroszlyás, kormánylemez nehéz fordítóke alkalmazása.

Igy a szántás mélyen feltörte a földet, és meg is fordította: kicserélte az alsó pihent és a felső kimerült talajszintet. Ezzel az ekével a keményebb (kötöttebb) talajokat is felszánthatták, ezért nőhetett a termőterület nagysága. Növelte a termést a borona megjelenése, amellyel a szántás után lazították a földet. Az új eszközök nagyobb vonóerőt igényeltek. A nehézeke csak a fogatolás új módjával, a szűgghámmal együtt terjedhetett el. Ez egy nomádoktól átvett újítás: a hámat az állatok nyakáról a szűgyére helyezték, s így az igaerő jelentősen megnőtt.

Az új módszerek az ezredfordulót követően Európa egyre nagyobb térségeire terjedtek ki. A folyamatot segítette az **éghajlat melegebbé** válása, mely az északabbi tájakon is javította a termelés feltételeit. A **növekvő terméshozamok** következtében gyorsan **nőtt a kontinens népessége** (a XI. századi 38 millióról a XIII. század végére 75 millióra). A fejlettebb módszerek terjesztésében jelentős szerepet játszottak a túlnépesedő területekről a ritkán lakott vidékekre kivándorló, fejlett gazdálkodást folytató telepések, a **hospesek** (vendégek).

A KÉZMŰIPAR ÉS A VÁROSOK A mezőgazdaság fejlődése életre hívta az **árutermelést** és a **pénzgazdálkodást**. Ez ösztönzést adott az iparnak is. A XI–XII. században valóságos **„technikai forradalom”** bontakozott ki. Széles körben elterjedtek a **vízimalmok** és az új, gyorsabban termelő **szövőszékek**.

Az ókori városok a népvándorlás során jórészt elpusztultak. A királyi és az egyházi központok körül ugyan sokan letelepedtek, de ezek a települések nem rendelkeztek semmiféle önállósággal. A hűbéri társadalomban a világi ember vagy a jobbágyok, vagy a nemesek közé tartozott.

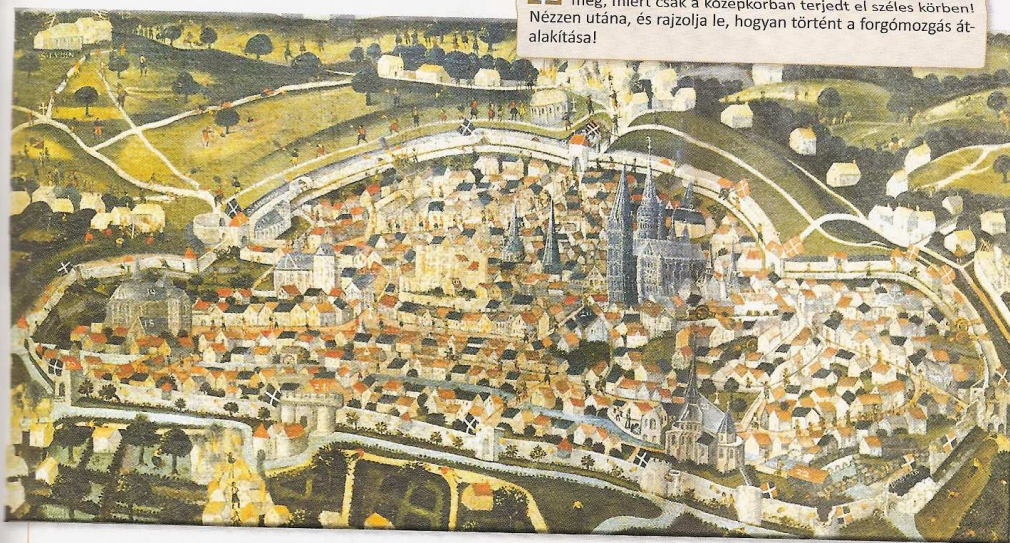
4. Európa éghajlatának és népességének a változása

Kövessen nyomon a népesség változását! Vesse össze az éghajlati változásokkal! Keressen más tényezőket, melyek befolyásolhatták a népességszám alakulását!

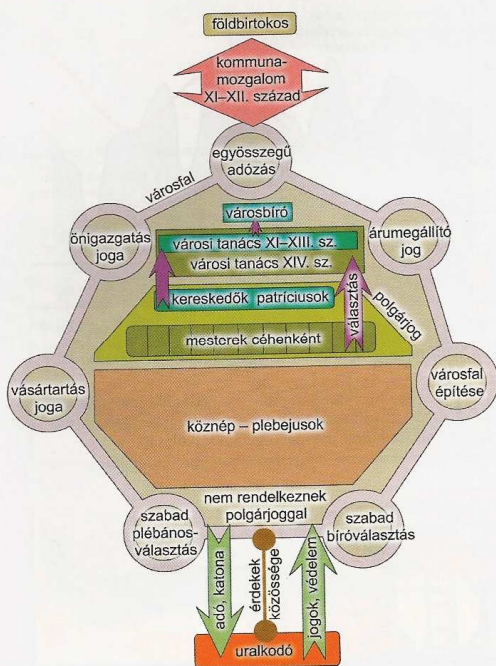
5. *Vízimalom. Az őrlés mellett a kohászatban fűjtásra, az érc összezúzására, a textiliparban a posztó tömörítésére használták. A vízikerek forgó mozgását ehhez egyenes vonalú mozgássá kellett átalakítani*

A vízimalmot már az ókorban ismerték. Magyarázza meg, miért csak a középkorban terjedt el széles körben! Nézzzen utána, és rajzolja le, hogyan történt a forgómozgás átalakítása!

6. Chartres középkori városképe

Mutassa be a középkori város sajátosságait, s ennek életmódbeli következményeit (utcakép, higiénia, lakhatás)!

7. A városi kiváltságok és társadalom

Sorolja fel a városi kiváltságokat! Melyek azok a kiváltságok, amelyekkel minden város rendelkezett? Mutassa be a városi társadalmat és igazgatást!

8. „5. Minden takács házában tarthatja egy testvérét és egy unokaöccsét. Mindegyikük számára két-két széles és egy-egy keskeny szövőszéket tarthat a házában, [...] 6. Takácsmester nem tarthat szövőszéket házán kívül fiai, testvérei, vagy unokaöccsei számára. [...] 8. Minden takácsmester csak egy tanulót tarthat a házában [...] 10. A tanuló megválthatja magát a szolgálat alól, ha a mester beleegyezik, de csakis négy év leszolgálása után. De a mester sem tovább nem adhatja, sem meg nem válhat tőle, ha tanulója a négy esztendő le nem szolgálta. [...] 17. Az atyamester és két, három vagy négy esküdt [...] köteles ellenőrizni, hogy a mester elegendő vagyonnal és tudással rendelkezik-e, hogy tanulót fogadhasson. [...] 32. Minden posztónak tiszta gyapjúból kell lennie, és ugyanolyan jónak az elején, mint a közepén. [...] 47. A fent említett céh tagjai közül senki sem kezdheti a munkát napkelte előtt [...] 51. A takácssegédek hagyják abba a munkát, mihelyt a vécsernyére hívó harang megszólal, bármely plébánia területén dolgoznak is [...]” (A párizsi takácsok XIII. századi céhszabályzatából)

Gyűjtse össze, hogy a dokumentum a kézművesek életének mely területeit szabályozza! Készítsen erről táblázatot a füzetében! Mely célok elérését szolgálják a rendelkezések?

A távolsági kereskedők telepeihez csatlakoztak az árutermelés következtében szaporodó kézművesek. A kereskedők vezetésével új közösségeket, kommunákat hoztak létre. A kommunák a földbirtokosokkal szemben pénzzel, s ha kellett, erővel is kiharcolták önállóságukat, a városi önkormányzatot.

A városi önkormányzat kivívása lényegében olyan kiváltságok megszerzését jelentette, amelyek függetlenítették a városlakókat a feudális rendszer jobbágy-földesúr közötti kötöttségeitől. A város jogilag is elkülönült a környezetétől. A városi polgárok szabadon választhatták bírúikat, vagyis saját joghatóságot hozhattak létre. Egy összegben rótták le adójukat földesuruknak és a királynak. Maguk választhatták plébánosukat. A nagyobb városok rövidesen csak az uralkodótól függtek. Az önkormányzat révén a városi polgár közties helyet foglalt el a középkor társadalmában: nem volt nemes, de jobbágy sem.

A város élén a bíró vagy a polgármester állt, akit a városi tanács választott. Kezdetben a tanácsban csak a leggazdagabb réteg (patriciusok) tagjai, a kereskedők képviselhetették magukat. A polgárság zömét alkotó – házzal és műhellyel rendelkező – iparosmesterek a XIII. századra kivívták, hogy beleszóllhassanak a város irányításába. A városlakók többségét a városi politikából kizárt szegények (plebs) alkották. Alkalmi munkából éltek, és soraként folyamatosan gyarapította a jobb megélhetés reményében a falvakból beköltöző jobbágyosság.

A városokat védelmi célokból fallal vették körül. (A városfal építése is a kiváltságok egyike volt.) A falakkal határolt szűk területen emeletes házakat építettek, melyek között keskeny sikátorok kanyarogtak. Ugyanakkor a korszakban nem alkalmaztak csatornázást, az állatok és az emberek szennyét legfeljebb az eső takarította el. A falak közé zsúfolt lakosságot ezért járványok tizedelték.

A XI. századtól a városok száma Nyugat-Európában és Itáliában gyorsan nőtt. A XIII. században már Közép-Európában is megjelentek a városok. Az átlagos lakosság szám 4-5000 körül mozgott. A távolsági kereskedelembe is bekapcsolódó, árumegállító joggal (a városon áthaladó kereskedő meghatározott ideig köteles a városban árulni portékáját) rendelkező nagyvárosok 10-15 000 embernek adtak otthont.

A CÉHEK A kézművesek szakmáknént (takácsok, pékek, szabók stb.) érdekvédelmi szervezeteket, céheket hoztak létre. A céhek teljes jogú tagjait az önálló műhellyel rendelkező mesterek alkották. A céhek különböző módszerekkel korlátozták a termelést, hogy a szűk piacon minden mester megélhessen. Ugyanakkor minőségi előírásokkal biztosították termékeik magas színvonalát is.

Nem volt könnyű mesterré válni! Először évegek kellett inasként szolgálni egy mester mellett, aztán legényként dolgozni a mester műhelyében. Ha a legény kitanulta a szakma fortélyait, hosszú vándorúton idegen városok mestereinek a tudását is el kellett sajátítania. A mestervizsgát „remekmunka” elkészítéséhez kötötték, ami nagy felkészültséget igényelt. (Helyenként a kötelezően előírt lakoma költségei is nehezítették a mesterré válást.)

Korlátozni kellett a megtermelhető áru mennyiségét. Így keztek kiküszöbölni a céhen belüli versenyt, ezért aprólékosan szabályozták a munkaidőt, a munkafolyamatot (felhasznált anyagok, szerszámok, alkalmazottak száma) és az árakat. Mindez szigorú minőségi előírásokat is jelentett. A céhen kívüli iparúzókat, az ún. kontárokat üldözték. A piac bővülését a céhek úgy követték, hogy az anyacéhekben kiváltak a specializálódó szakmák (pl. kovácsmesterségből a tükészítő mesterség).

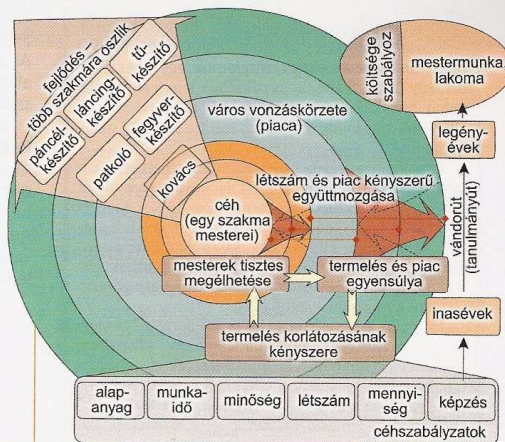
A céhek fontos szerepet játszottak a város életében. Vállalták egy-egy városfalszakasz őrzését, a rend fenntartását a városban, ünnepeken céhenként vonultak fel, támogatták a városi egyházat.

A KERESKEDELEM A távolsági kereskedelem a kora középkorban (VI–X. század) is fennmaradt. Elsősorban a Földközi-tenger arab és bizánci területeiről hozták be **luxuscikkek**et a vezető réteg számára. Keletre főként rabszolgákat vittek, akiket a szláv területekről hurcoltak el.

A virágzó középkor idején (XI–XIII. század) is a távolsági kereskedelem a legfontosabb. Nagy kockázattal járt, de busás hasznot eredményezhetett a kereskedő számára. A szárazföldi közlekedés kezdetleges és veszélyes volt, ezért ahol lehetett, továbbra is **vízen** szállították az árukat. A **kereskedelmi útvonalak** kialakulásához jelentős mértékben hozzájárultak a zarándokútvonalak, melyeknek szállás- és vásárhelyei biztonságot és egyben piacot biztosítottak.

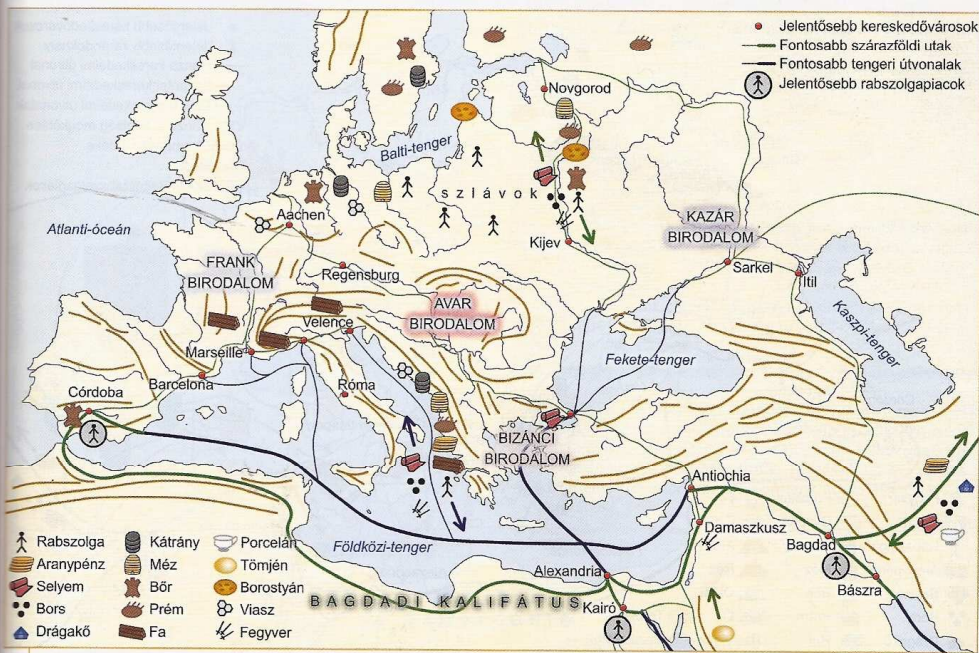
A XI–XIII. században a Kelettel folytatott **levantai kereskedelem** volt a legnagyobb jelentőségű. Ezt az útvonalat a keresztes hadjáratok során az itáliai városok, elsősorban **Venecia** és **Genova** uralták. Európa gazdasági megerősödését jelzi, hogy a keleti **fűszerek** és **luxuscikkek** ellentétéleként az arany mellett kisebb mértékben iparcikkek is megjelentek (fegyverek, posztó, bársony).

Jelentős kereskedelmi útvonal jött létre a **Balti-tenger** térségében. A fejletlenebb északi és keleti vidékekről **nyersanyagokat** és **élelmiszert** (heringet, prémeket, gabonát, viaszt, kátrányt, fémeket, borostyánt) vittek nyugatra.

9. A céh és működése

Kik szerveződtek céhekbe? Mi volt a fő feladata a céheknek? Mely tényezők határozták meg ezeket a feladatokat?

10. Kereskedelem és gazdaság a kora középkorban (VI–X. század)

Kövessen nyomon a kereskedelmi útvonalakat! Gyűjtse ki, mely termékekkel kereskedtek az egyes útvonalakon! Mennyiben függ össze a kereskedelem az egyes területek gazdasági fejlettségével? Hasonlítsa össze a korszak kereskedelmét az ókori viszonyokkal!

11. „Az említett királynak és minden utódjának, valamint összes báróinak uralma alatt levő városokban a velenceieknek templomuk, egy teljes utcájuk, egy terük, fürdőjük és pékségük lehet, amit örök jogon birtokolhatnak mindörökké, és minden adó-kivetéstől ugyanúgy szabadon, mint a király a maga tulajdonát. [...]

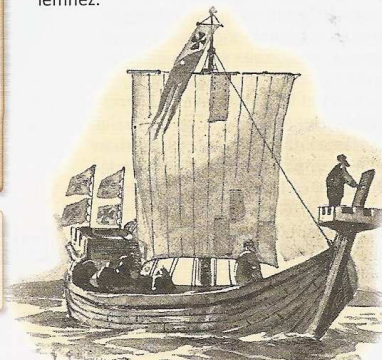
Ezenkívül a velenceiek semmiféle illetéket sem tartoznak fizetni, amit szokás folytán vagy más okból tőlük megkövetelhetnének, sem akkor mikor megérkeznek, itt tartózkodnak, eladnak, vesznek, letelepednek, sem amikor eltávoznak, csakis akkor, ha zárán-dokokat szállító hajókon érkeznek vagy távoznak, akkor ugyanis a király szokásjoga szerint harmadrészt tartoznak a királynak adni. [...]

Ha pedig egy velenceinek valami peres ügye vagy bármiféle elintézni valója lenne velencei ellenében, a velenceiek törvényszéke előtt intézzék el, úgyszin-tén, ha valakinek velencei ellen kell panaszt emelnie, ez ugyanazon velencei törvényszék előtt történjék.” (Szerződés a jeruzsálemi király és a velenceiek kö-zött, 1124)

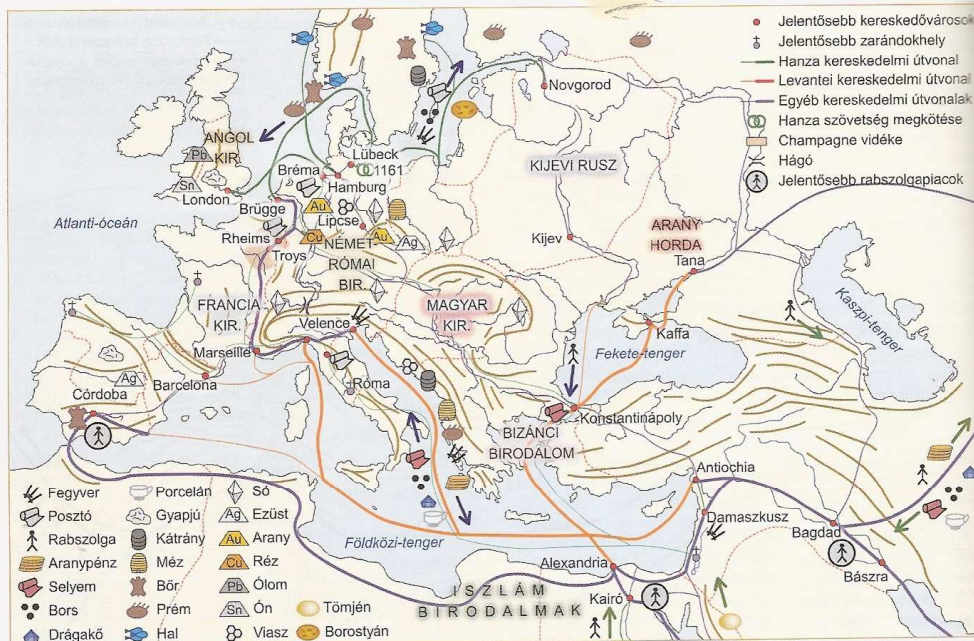
12. Gyűjtse össze, milyen jogokat biztosított a szerződés a velenceieknek! Mely területekre terjedtek ki ezek a jogok? Hogyan érintették a keresztes had-járatok az itáliai városokat?

Ezen áruk ellenértékéért Észak-Németország és Flandria városából iparcikkeket (posztó, fegyverek, szerszámok) szállítottak. Az Angliából szállított gyapjú a flandriai textilipar legfontosabb alapanyagává vált. A balti kereskedővárosok érdekeik biztosítására szövetségre léptek egymással (Hanza szövetség, 1161).

A két tengeri útvonalat (Levante, Hanza) a szárazföldi kereskedelem kötötte össze. Kezdetben az útvonal megkerülte az Alpokat, és az árucikkek a Párizstól keletre elhelyezkedő terület, Champagne vásárain cseréltek gazdát. Később, az Alpok hágóinak (Szent Bernát-hágó) megnyitása után a délnémet városok (pl. Augsburg) piaci is megélnék. Közép-Európa szintén a német városokon (Bécs) keresztül kapcsolódott a távolsági kereskedelemhez.

A Hanza kereskedői által használt hajó, a kogge

13. Kereskedelem és gazdaság a virágzó középkorban (XI–XIII. század)

Melyek voltak a korszak főbb kereskedelmi útvonalai? Hogyan változott a szállított áruk összetétele a korszakban? Hasonlítsa össze a VI–X. századi és a XI–XIII. századi viszonyokat (137. oldal)!